

ศักยภาพกิจกรรมการเกษตรอินทรีย์ในกลุ่มจังหวัดร้อยแก่นสารสินธุ์
The Potential of Organic-Agro Tourism Activities in Roi-Kaen-Sarn-Sin
Province Group

ศุภานดา นาคะปักษิณ^{1*} อารีย์ นัยพินิจ² และ ชงพล พรหมสาขา ณ สกลนคร³
Suganda Nakapaksin¹ Aree Naipinit² and Thongphon Promsaka Na Sakolnakorn³

¹นักศึกษาระดับปริญญาเอก คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

²ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

³ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ABSTRACT

This article aim to study the potential of organic-agro tourism activities in Roi-Kaen-Sarn-Sin Province Group. Research has been conducted by qualitative approach, literature review, in-depth interview, and focus group discuss have been used in the research. The data were analyzed by content analysis and identified of the group that represents Roi-Kaen-Sarn-Sin Province Group. To be used in the preparation of the strategic plan as the main objective of the research.

Keywords : *Potential, Organic-Agro Tourism, Roi-Kaen-Sarn-Sin Province Group*

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา วิเคราะห์และประเมินศักยภาพกิจกรรมการเกษตรอินทรีย์ในกลุ่มจังหวัดร้อยแก่นสารสินธุ์ ซึ่งเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ที่ทำการศึกษาทฤษฎี ทบทวนวรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ใช้แบบสำรวจ ประเมินศักยภาพ สัมภาษณ์ภาคีที่เกี่ยวข้อง นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ค้นหาและกำหนดอัตลักษณ์ที่แสดงความเป็นกลุ่มจังหวัดร้อยแก่นสารสินธุ์ ที่จะนำมาใช้ในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ฯ อันเป็นวัตถุประสงค์หลักของงานวิจัยต่อไป

คำสำคัญ : ศักยภาพ เกษตรอินทรีย์ ร้อยแก่นสารสินธุ์

บทนำ

กลุ่มจังหวัดร้อยแก่นสารสินธุ์ เป็นการรวมกลุ่มของ 4 จังหวัดในภาคอีสานตอนกลาง คือ จังหวัดร้อยเอ็ด ขอนแก่น มหาสารคาม และกาฬสินธุ์ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2546 ตามนโยบายของกระทรวงมหาดไทย ที่ต้องการให้การ บริหารงานเชิงยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัดเป็นการบริหารงานแบบบูรณาการ โดยยุทธศาสตร์ในการพัฒนากลุ่มจังหวัด ร้อยแก่นสารสินธุ์ จะใช้จุดแข็งจากการเป็นแหล่งผลิตสินค้าเกษตรสำคัญ (ข้าว อ้อย และมันสำปะหลัง) มีนโยบาย สำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพระบบการผลิตภาคเกษตรและการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลผลิต เช่น การบริหาร จัดการระบบน้ำ, การส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ และหรือการส่งเสริมการแปรรูปสินค้าทางการเกษตร เป็นต้น

(สำนักบริหารยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง, 2554) เพื่อจุดมุ่งหมายหลัก คือ การผลิตสินค้าทางการเกษตรที่มีคุณภาพ ปลอดภัย โดยเฉพาะระบบการผลิตแบบอินทรีย์ เพื่อจำหน่ายเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกร

การที่สินค้าและกิจกรรมทางการเกษตรอินทรีย์ ถูกมองว่าเป็นสินค้าเพื่อการจำหน่ายเพียงด้านเดียว ทำให้ยุทธศาสตร์การเพิ่มมูลค่า (Value Added) และการสร้างสรรค์คุณค่า (Value Creation) ถูกจำกัดเพียงแค่วงแคบๆ คือ การเพิ่มผลผลิตและการพัฒนาคุณภาพ ทั้งๆที่คุณค่าของกิจกรรมทางการเกษตรอินทรีย์ที่มีต่อคนไทยนั้นยิ่งใหญ่มากกว่าการเป็นสินค้า เพราะถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของไทย ซึ่งกิจกรรมทางการเกษตรอินทรีย์ ในงานวิจัยชิ้นนี้ คือ เป็นวิถีชีวิตที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของไทย ซึ่งมีคุณค่าต่อการฟื้นฟูและอนุรักษ์ โดยกลไกที่จะนำมาใช้เพื่อฟื้นฟูและอนุรักษ์วัฒนธรรมดังกล่าว คือ การจัดการการท่องเที่ยว เพราะการท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ (Cooper, Chris and others ,1993; Lesley Pender and Richard Sharpley, 2005; วรรณ วลัยวานิช, 2546; ฐิรชญา มณีเนตร, 2553; นิศา ชัชกุล, 2554)

การท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agro Tourism) เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่การบูรณาการท่องเที่ยวกับการเกษตรเข้าด้วยกัน โดยใช้ทรัพยากรและมีกิจกรรมการเกษตรเป็นหัวใจสำคัญ รวมถึงมีการจัดระบบการบริหารจัดการเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้และพักผ่อนไปในโอกาสเดียวกัน (กรมวิชาการเกษตร, 2550) โดยแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรอินทรีย์ (Organic Agriculture Destination) หมายถึง พื้นที่ชุมชนเกษตรกรรม สวนเกษตร สวนสมุนไพร ฟาร์มปศุสัตว์ และสัตว์เลี้ยง แหล่งเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำต่างๆ สถานที่ราชการ ตลอดจนสถาบันการศึกษาที่มีงานวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีการผลิตทางการเกษตรที่ดี ให้มีความสำคัญกับการทำการเกษตรโดยวิถีธรรมชาติ ลดการใช้สารเคมีและยาฆ่าแมลง ให้มีความสำคัญกับความยั่งยืนของสุขภาพดิน ระบบนิเวศ และผู้คน พึ่งพากระบวนการทางนิเวศวิทยา ความหลากหลายทางชีวภาพ และวงจรธรรมชาติ ผสมผสานองค์ความรู้พื้นบ้าน นวัตกรรม และความรู้ทางวิทยาศาสตร์ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และส่งเสริมความสัมพันธ์ที่เป็นธรรม และคุณภาพชีวิตที่ดีของทุกคน และสิ่งมีชีวิตต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง (สหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ, 2555)

วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

เพื่อศึกษา วิเคราะห์และประเมินศักยภาพกิจกรรมการเกษตรอินทรีย์ในกลุ่มจังหวัดร้อยแก่นสารสินธุ์สู่การท่องเที่ยวเชิงเกษตรอินทรีย์อย่างสร้างสรรค์

วิธีการศึกษา

การศึกษารั้วนี้เป็นการศึกษาโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ที่ทำการศึกษาทฤษฎี ทบทวนวรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การใช้แบบสำรวจเพื่อประเมินศักยภาพ โดยเก็บข้อมูลจากนักท่องเที่ยวจำนวน 30 กลุ่มตัวอย่าง แล้วนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis)

ผลการศึกษา

จากการศึกษาพบว่า ผลผลิตทางการเกษตรอินทรีย์ของกลุ่มจังหวัดร้อยแก่นสารสินธุ์ที่มีศักยภาพ ได้แก่ “ข้าว” โดยในปัจจุบันได้มีการตั้ง “เครือข่ายข้าวอินทรีย์ร้อยแก่นสารสินธุ์” ขึ้น ตามโครงการความร่วมมือพัฒนาขีด

ความสามารถในการผลิตข้าวอินทรีย์ของเกษตรกรเครือข่ายข้าวอินทรีย์ร้อยแก่นสารสินธุ์ด้วยระบบตามสอป CAT e-smart farm และในการดำเนินกิจกรรมของเครือข่ายดังกล่าว ยังมีมีการปฏิบัติตามพิธีกรรมที่สืบเนื่องจากอดีตทั้ง 3 ระยะของการเพาะปลูก กล่าวคือ

ก. พิธีกรรมก่อนการเพาะปลูก เช่น พิธีเพื่อบวงสรวง การเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษ และผีประจำหมู่บ้าน ก่อนการทำนาเพื่อขอให้ดูแลคุ้มครองให้อยู่เย็นเป็นสุข ปราศจากโรคภัย และอ่อนวอน ขอร้องให้ทำงานได้ผลดี เพื่อให้เป็นสิริมงคลด้วย หรือพิธีกรรมขอฝน โดยพิธีแห่นางแมว ประเพณีจุดบั้งไฟ หรือการขอฝนที่เป็นพิธีทางพระพุทธศาสนา เช่น การเทศน์พญาคันคาก การสวดคาถาปลาช่อน เป็นต้น

ข. พิธีกรรมช่วงเพาะปลูก เป็นพิธีที่จัดทำขึ้นเพื่อขอร้อง อ่อนวอนให้ผีหรือเทพช่วยดูแลข้าวที่ปลูก ให้เจริญงอกงามได้ผลดี ปลอดภัยจากสัตว์ ประเภทนก หนู และแมลงต่างๆ และขอขมาควายที่ได้เจียนตีนตอนไถนา ได้แก่ พิธีแสกนา พิธีแรกหว่าน พิธีแรกดำนา พิธีสวดทุ่งสวดนา พิธีทำขวัญควาย พิธีไหว้หนู พิธีทำขวัญแม่โพสพ

ค. พิธีกรรมช่วงเก็บเกี่ยว ประกอบด้วย พิธีแรกเกี่ยว พิธีแรกนวด พิธีทำขวัญข้าว เป็นการขอขมาที่มีการนวดข้าว ด้วยการฟาดข้าว หรือใช้วัวควายเหยียบ กล่าวอัญเชิญแม่โพสพให้มารับเครื่องสังววย และมาอยู่ที่ขุ้งฉาง หลังจากนั้น มี พิธีปิดขุ้ง ขอแม่โพสพบันดาลให้ข้าวมีมากมาย กินไม่รู้จุกหมด หลังจากนั้นมีการ ทานข้าวใหม่ นำข้าวใหม่มาหนึ่งหรือหุงถวายพระ เมื่อนำข้าวออกขายมี พิธีเปิดขุ้ง เป็นการขอขมาแม่โพสพ และขออนุญาตค้าข้าวขาย

ตามที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่า พิธีกรรมดังกล่าวแสดงให้เห็น แนวความคิดความเชื่อที่สืบทอดมาแต่โบราณ ได้แก่ ความเชื่อเรื่องผี และขวัญ ซึ่งเป็นเสน่ห์และสามารถสร้างจุดขาย และกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพเพียงพอที่จะสามารถดึงดูดใจให้เกิดความต้องการเดินทางมาท่องเที่ยวยังกลุ่มจังหวัดร้อยแก่นสารสินธุ์ได้เป็นอย่างดี

สำหรับการวิเคราะห์สภาพจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรคในการพัฒนากิจกรรมการเกษตรอินทรีย์ ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรอินทรีย์ ได้ผลดังนี้

- **จุดแข็งที่สำคัญ** ได้แก่ การมีผลิตภัณฑ์ที่สำคัญ คือ ข้าวหอมมะลิ ที่มีกลิ่นหอมมากกว่าข้าวหอมมะลิที่ปลูกในพื้นที่อื่น เป็นที่รู้จักและได้รับการยอมรับจากผู้บริโภค พื้นที่ปลูกข้าวบางส่วนอยู่ในเขตทุ่งกุลาร้องไห้ ซึ่งได้รับการจดทะเบียนรับรองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ และมีการดำเนินการจัดทำทะเบียนเกษตรกรผู้ปลูกข้าวในเครือข่ายเพื่อที่จะสามารถสอบย้อนกลับได้ มีระบบการผลิตที่มีคุณภาพ มีการเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตที่ใช้สารเคมีสู่วิถีการผลิตแบบเกษตรอินทรีย์ ซึ่งถือเป็นการสร้างความมั่นใจให้ผู้บริโภคมากขึ้น อีกทั้ง ยังมีการอนุรักษ์ และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น และมีวิถีการดำเนินชีวิตภายใต้วัฒนธรรมข้าวที่ดั้งเดิม สร้างความแตกต่างและโดดเด่นให้กับวัฒนธรรมหรืออัตลักษณ์เฉพาะถิ่นได้เป็นอย่างดี

- **จุดอ่อนที่สำคัญ** ได้แก่ ภาพลักษณ์ที่คนทั่วไปรับรู้ถึงดินแดนอีสาน คือ การเป็นพื้นที่ที่แห้งแล้งห่างไกลความเจริญ ก้นดาร์ ทำให้พื้นที่ไม่น่าสนใจ การเข้าถึงพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวสามารถทำได้โดยการคมนาคมขนส่งทางบกที่ผิวถนนขรุขระและเป็นหลุมเป็นบ่อเป็นระยะๆ รวมถึงการที่องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ขาดงบประมาณสนับสนุนที่เพียงพอ และขาดบุคลากรที่มีความสามารถ มีสมรรถนะที่เหมาะสมในการจัดการเรื่องนี้โดยตรง

- **โอกาสที่สำคัญ** ได้แก่ กระแสการบริโภคแบบวิถีชีวิตที่เรียบง่ายได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก วิถีอีสาน วิถีชาวนา วิถีเกษตรกรรม วิถีชนบทที่มีรูปแบบการดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย ช่าง และดิงาม สะท้อนอัตลักษณ์ความเป็นไทย สามารถนำมาสร้างจุดขายเพื่อตอบสนองความต้องการส่วนนี้ได้เป็นอย่างดี อีกทั้งวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อที่สืบเนื่องจากข้าว เป็นวัฒนธรรมประเพณีที่ดิงาม และยังได้รับการถือปฏิบัติ ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ช่วยสร้างความเข้มแข็งให้กับท้องถิ่น เป็นเสน่ห์ดึงดูดใจให้คนต่างถิ่นมาเรียนรู้ และยังมีประเพณีที่ดิงามตามฮีตสิบสอง คองสิบสี่ ทำให้จัดกิจกรรมได้ทั้งปี
- **อุปสรรคที่สำคัญ** ได้แก่ การที่ชาวนามีพื้นฐานการศึกษาต่ำทำให้ความสามารถ ในการเข้าถึงข้อมูลทางวิชาการ และเทคโนโลยีต่างๆ มีจำกัด ขาดโอกาสที่จะเข้าถึงแหล่งข้อมูลที่ต้องการได้ มีการนำข้าวพันธุ์อื่นมาปลูกในพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้ ทำให้เกิดการปลอมปนของพันธุ์ข้าว พื้นที่ชลประทานมีจำกัด ภาวะโลกร้อนส่งผลให้เกิดความผันผวนของสภาพภูมิอากาศ และกระทบโดยตรงต่อการผลิตสินค้าเกษตร ผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก และมีความผันผวนสูง ส่งผลให้นักท่องเที่ยวมีพฤติกรรมค่าใช้จ่ายด้านการท่องเที่ยวอย่างระมัดระวังมากขึ้น และบางกลุ่มมองว่าการท่องเที่ยวเป็นสินค้าฟุ่มเฟือย

สรุป

บทความนี้ เป็นการนำเสนอศักยภาพของการท่องเที่ยวการเกษตรอินทรีย์ ในกลุ่มจังหวัดร้อยแก่นสารสินธุ์ โดยนำเสนอผ่านการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ซึ่งจุดแข็งและโอกาสของการท่องเที่ยวดังกล่าวมีมากมาย แต่ยังคงขาดการสนับสนุนจากภาครัฐเท่าที่ควร ส่วนจุดอ่อนและอุปสรรคที่สำคัญเกิดจาก 1) ปัจจัยภายในคือ การขาดความรู้ ความเข้าใจ และ 2) ปัจจัยภายนอกคือ สภาพอากาศ การเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมโลก ซึ่งในการศึกษาในอนาคตควรจะมีการศึกษาเพื่อวิจัยและพัฒนาตัวแบบเพื่อการท่องเที่ยวต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กรมวิชาการเกษตร. (2543). มาตรฐานการผลิตพืชอินทรีย์ของไทย. กรุงเทพฯ: กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- จิรัชญา มณีเนตร. (2553). ไทยศึกษาเพื่อการท่องเที่ยว. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โอ เอส พริ้นติ้ง เฮ้าส์.
- นิตา ชัชกุล. (2554). อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. พิมพ์ครั้งที่ 3 (ฉบับปรับปรุง). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มูลนิธิสายใยแผ่นดินและสหกรณ์กรีนเนท. (2546). เกษตรอินทรีย์ หลักการเกษตรอินทรีย์. [ออนไลน์] 2546 [อ้างเมื่อ 12 พฤษภาคม 2555] จาก <http://www.greennet.or.th>
- ยรรยง อินทร์ม่วง, ยูพยาวั โตศิริ และวงศ์ชนก จำริญสาร. การจัดการระบบนิเวศฟาร์มเกษตรอินทรีย์ชนบทต้นแบบของไทย. วารสารวิทยาศาสตร์ มข.. 2550; 36(3): 214-225.
- วรรณา วงษ์วานิช. (2546). ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สำนักบริหารยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง. (2554). แผนพัฒนากลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง พ.ศ. 2554 – 2556.
- อมรา ศรีสุชาติ และคณะ. (2547). ข้าว ข้าวของแผ่นดิน. กรุงเทพฯ: มูลนิธิข้าวไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์.
- Barney, J. (1991). Firm Resources and Sustained Competitive Advantage. *Journal of Management*, (17), 99-120

- Briedenhann and Wickens. (2004). Rural tourism - meeting the challenges of the new South Africa. *International Journal of Tourism Research*, 6(3), 119-203.
- Cànoves, G., M. Villarino, G.K. Priestley and A. Blanco. (2004). Rural tourism in Spain: an analysis of recent evolution. *Geoforum*, 35, 755–769.
- Cooper, Chris and others. (1993). *Tourism (Principle and Practice)*. London: Pitman Publishing.
- Demiryurek K., Stopes C. and Guzel A. (2008). Organic agriculture: the case of Turkey. *Outlook on Agriculture*, 37(4), 261-267.
- Lotter D.W.. (2003). Organic Agriculture. *Journal of Sustainable Agriculture*, 21(4), 59–128.
- MacDonald and Jolliffe. (2003). Cultural Rural Tourism: Evidence from Canada. *Annals of Tourism Research*, 30 (2), 307-320.
- Pudak J. and Bokan N. (2011). Organic Agriculture - Indicator of Social Values. *SOCIOLOGIJA I PROSTOR*, 49(190), 137-163.
- Xie B. and Wang XR. (2003). Organic agriculture in China. *OUTLOOK ON AGRICULTURE*, 32 (3), 161-164.